

Vandringsguide Svartgölsleden

Så här fungerar det:

- Utmed leden finns stolpar med nummer
- I handledningen finns text till motsvarande nummer
- Kombinera texten med det du ser i verkligheten

Ha en bra dag i naturen önskar personalen på Store Mosse Nationalpark

Om du inte vill behålla handledningen så var vänlig och lägg tillbaka den i lådan till andra besökare, tack!

Svartgölsleden/Östra Rockne

1

Här börjar leden till Svartgölen. Första delen av leden går på fastmark, för att sedan på en rullstolsanpassad ramp leda ut till Svartgölen där en stor plattform är uppbyggd med bänkar och bord. Från Östra Rockne till Svartgölen är avståndet 1800 meter. Det går utmärkt att ta sig fram med både barnvagn och rullstol. Här vid Östra Rockne finns torrtoalett.

Trana, (*Grus grus*)

Foto: Lars Pettersson

Kungsörn, (*Aquila chrysaetos*)

Foto: Lars Pettersson

Åt nordväst, mellan träden kan man skimta en mindre mosse och längre bort i samma riktning fortsätter "Det stora gungflyet" tills Kävsjön tar vid. Hela detta område har ett rikt fågelliv under sommarhalvåret, och skyddas därför mellan 1 mars och 30 september med tillträdesförbud. Det beräknas att ca 250 fågelarter har setts under årens lopp i nationalparken och det stora flertalet fåglar håller till i och omkring Kävsjön. Omkring 140 fågelarter häckar i nationalparken.

Tranan är en karaktärsfågel i parken under sommarhalvåret, den häckar lite runt om i parken och med lite tur kan besökaren få se tranfamiljen vandra omkring på jakt efter mat. Kungsörnen besöker nationalparken främst vintertid då örnutofordring sker regelbundet. För mer information om detta, kontakta naturum.

2

Höga och låga sandåsar i varierande längd korsar landskapet. Åsarna, eller Rocknarna som de också kallas, skapades för ca 12 000 tusen år sedan. Fornbolmen som bildats av smältvattnet från inlandsisen, dränerades pga. landhöjningen, och då kom det fina materialet, som legat på sjöbotten, upp i dagern. Isande vindar svepte ihop sanden i höga dyner. Mellan dynerna försumpades området och utvecklades så småningom till den mosse som breder ut sig idag. Ryggarna som fortfarande sticker upp ur mossen är huvudsakligen beväxna med tallskog. På marken växer blåbär, odon och lingon. Under svampsäsongen kan man hitta kantareller och rimskivling, samt en rad olika soppar. Alla dessa svampar trivs på sandig mark.

Rimskivling (*Rozites caperatus*)

Genomskärning av en Rockne

Om man tar en titt på tallarna intill stigen ser man att somliga har många döda grenar nedanför kronan. Detta tyder på att landskapet uppe på rocknen har varit mycket öppnare, och att ljus nått längre ner, så att dessa grenar en gång hade plats att breda ut sig.

Lek med tanken att du förflyttar dig några tusen år bakåt i tiden. Dessa rocknar låg då på samma ställe som nu men betydligt högre över mosseplanet. På de sista 1 000 åren har Store Mosse växt omkring två meter i höjd. Tänk bort alla granar som du ser, granen kom till detta område så sent som för bara 1 000 år sedan. Innan dess växte det bara tall med inslag av löv på rocknarna. Det är här på de torra rocknarna som människor tagit sig fram i årtusenden. Tänk om rocknar kunde berätta!

3

I rotvältan kan man tydligt se den fina sanden som rocknarna består av. Det syns också tydligt att "förnan", det översta jordlagret med näring är ganska tunt. Granen föredrar näringsrikare mark än tall, trots det, växer det gran även här. Det beror på att just här, där granfröet till denna gran landade var det tillräckligt gynnsamt för att plantan skulle klara av att växa upp i skydd av tallarna och bli en vuxen gran.

Granbarkborre (*Ips typographus*)

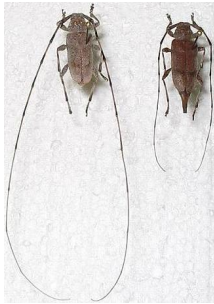
Myrbagge (*Thanasimus formicarius*)

I samma ögonblick som ett gammalt träd faller, är det ett dramatiskt slut på ett långt liv. Ett stort antal djur, har haft bostad och födokälla i eller under trädet under årens lopp. Nu blir det helt plötsligt plats för många fler och nya organismer att ta över. "Död ved lever", antalet arter ökar nu dramatiskt. Det är svampar, insekter, parasiter, maskar, kärlväxter, mossor och lavar som tar vid och vill använda den näring som det döda trädet innehåller. Ett träd som får ligga kvar på marken kallas för låga. Beroende på art och omständigheter kan det ta mellan några få, till kanske hundra år innan trädet är helt borta.

En skalbagge som är aktuell för närvarande är Granbarkborren. Den ger sig på nydöda granar, vilket funnits i stor mängd efter de senaste årens stormar. Blir antalet granbarkborrar stort så attackerar den även stående levande träd, i regel granar som inte är helt friska. Granbarkborren är faktiskt populär hos vissa, till exempel **myrbaggen** som är en av dess viktigaste naturliga fiender. Både den vuxna myrbaggen och dess larv äter gärna granbarkborrar.

4

Av olika anledningar kan ett träd dö när det fortfarande står upp. Det kan ha blivit påverkat av förändringar i marken som gör att rötterna kanske torkar ur eller försumpas. När ett träd blir försvagat finns det många insekter eller växter som angriper trädet. Sedan kommer andra djur och växter i sin tur och äter upp de första och även delar av trädet. Det finns organismer till varje fas i trädets livscykel tills det är helt borta. Några vanliga insekter som gillar tall är timmerman och mörghorre. Timmermannens larver är dessutom förtjusta i mörghorren.

Timmerman
(*Acanthocinus aedilis*)

Mörghorre (*Tomicus piniperda*)

5

Här börjar den byggda rampen ut till Svartgölen. Den är ca 500 meter lång och längs med leden växer ljung och dvärgbjörk. Leden är byggd av medlemmar i Store Mosses supporterklubb, Föreningen Store Mosse Nationalpark. Frivilliga krafter som ägnar sig åt att hålla parken tillgänglig för alla.

Ljung (*Calluna vulgaris*)

Dvärgbjörk (*Betula nana*)

Det finns tre viloplatser med bänkar på vägen ut. Vid kanten av Svartgölen finns flera bord och sittplatser lämpliga för förtäring av den medhavda matsäcken. När man lämnar fastmarken och ger sig ut över själva mossen blir tallarna mindre och mindre. Det beror på att det finns väldigt lite näring i själva mossen. Den näring som finns i fastmarken sprider sig ut en bit i mosskanten, vilket gör att träden blir mindre och mindre ju längre ut från fastmarken man kommer. Längre ut på mossen växer enbart små martallar, kanske bara någon meter höga, men riktigt gamla, kanske 60-70 år.

Vitmossa, från mossens yta ner till fastmark är det här omkring 5 meter. Det är lager av torv och vatten. Torven består främst av olika arter av vitmossa som har bevarats i årtusenden.

Det finns ca 45 olika arter av vitmossa i Sverige. På Store Mosse finns ungefär 20.

Vitmossan är uppbyggd som ett träd till formen, en stam med sidogrenar, och högst upp ett huvud eller krona. Vitmossan är själva basen i en mosse. Det är den som så småningom utvecklas till torv.

I en mosse är vattnet nästan syrefritt och dessutom så näringsfattigt att bara ett fåtal arter klarar av att växa där. Bara en mindre nedbrytning sker, de döda växterna förmultnar inte utan läggs lager på lager och blir till torv. Vitmossan är dessutom antiseptisk i sig själv och tar död på de bakterier som händelsevis klarat sig kvar i omgivningen.

Storsileseshår
(*Drosera anglica*)

Flytvitmossa
(*Sphagnum cuspidatum*)

Rubinvitmossa
(*Sphagnum rubellum*)

6

Sileseshår; nationalparkens köttätande växter. De finns i stora mängder på Store Mosse, och i tre arter, rundsileseshår, småsileseshår och storsileseshår. Det kan inte vara lätt att vara en liten flygande insekt som inte bara måste akta sig för fåglar, spindlar och andra rövare, utan även kan få sätta livet till på grund av rovgiriga vackra blommor.

Sileseshåren producerar små droppar på blommorna som attraherar insekter. Insekten fastnar och hålls kvar av de långa spröten. Växten tar åt sig näringen från insekten genom en kemisk process. Det är tack vare insekterna som sileseshår klarar av att växa ute på den näringsfattiga mossen.

Alla arterna i släktet har använts till att göra så kallad tätmjolk. Vätskan från körtelhåren har använts som vårtborttagningsmedel.

Här ute på spången över mossen kan man med lite tur träffa på grönbenan. Denna vadarfågel häckar ofta i det här området, och under den tiden flyger den ofta omkring oroligt och håller ett vakande öga på besökarna. Grönbenan är en karaktärsfågel på Store Mosse, den har gröna ben och lång näbb. Den är en av ett fåtal vadarfåglar som gärna sitter i träd.

7

Svartgölen har ett maxdjup på 4,5 meter. Bottenvegetationen består mest av vitmossa. Den är en av ett fåtal dokumenterat fisktomma sjöar i Jönköpings län. Det går alldeles utmärkt att bada i Svartgölen för den som så önskar. Det är garanterat fritt från bitande gäddor. Strand saknas, men det går lätt att ta sig upp ur vattnet intill tallen som står mellan plattformen och sjön.

Titta lite på hur träden runt gölen ser ut, det är ganska stora träd närmast vattenkanten, sedan blir träden mindre ju längre från gölen man kommer. Marken närmast vattnet är torrare därför att sjön dränerar, det innebär att växternas rötter får mera syre och näring och trädet kan växa. Ju längre från sjökanten man kommer desto näringsfattigare och surare blir det i marken, och desto mindre blir träden.

Ta nu fram matsäcken och passa på och njut av stillheten vid Svartgölen.